

Cytokinstormen

8. september 2017, Weekendavisen, Sektion 4 (Ideer), Side 8, HEIDI LAURA..., 1811 ord, Id: e667e4d6

Den spanske syge. Langt flere mennesker døde af pandemien i 1918 end i de to verdenskrige tilsammen. Hvordan forandrede den eftertiden? spørger ny bog.

Laura Spinney: Pale Rider: The Spanish Flu of 1918 and How it Changed the World. Jonathan Cape, London, netop udkommet.

Husker du nogen anden tid så fuld af død som denne?« skrev Sigmund Freud til sin ven og fagfælle Ernest Jones, kort efter at Freuds egen gravide datter Sophie var død af den spanske syge. Kloden rundt oplevede millioner af mennesker i 1918 at stå magtesløse ved siden af familiemedlemmer og venner, for hvem en banal influenza blev fatal.

Pandemien er den største og mest dødelige, verden har kendt, og alligevel har den hidtil fyldt langt mindre i vores bevidsthed end de to store verdenskrige, som omgiver den.

Det er helt forståeligt, argumenterer Laura Spinney i sin nye bog *The Pale Rider: The Spanish Flu of 1918 and How it Changed the World*; den kollektive hukommelse arbejder langsomt, og det kan tage op til århundreder at integrere de store traumatiske begivenheder og lære deres lektier.

Således var det først i 1800-tallet, at man gav sig til at studere en anden stor epidemi: byldepesten, som hærgede i midten af 1300-tallet og udraderede omkring halvdelen af befolkningen i Europa og Asien, og ikke mindst de monumentale forandringer, som uundgåeligt følger af så stor en demografisk omvæltning. Så meget død ændrer både samfundsforhold, magtfordeling og livsformer.

Præcis ligesom interessen for at forstå Første Verdenskrig har været stigende op imod hundredåret for krigen, er det helt naturligt, at det først er nu, at den spanske syge kommer under grundig behandling. Og den fortjener det, for der

gemmer sig både ny viden om forebyggelse af epidemier og overraskende indsigter i, hvor dybt en pandemi påvirker alt fra politik til kultur.

Det kan have været en snadrende ands fordøjelseskanal, som engang i slutningen af 1917 husede den muterende virus, der i løbet af det følgende år slog mindst 50 og måske så mange som 100 millioner mennesker ihjel.

Mange influenzaer stammer fra fuglemaver, der fungerer som en slags petriskål for krydsning af forskellige virustyper, som derefter spredes i bestanden via fugleklatte, der falder i det fælles levedvand. Store flokke af trækkende ænder holdt til i Sommes i Frankrig ikke langt fra Etaples, hvor nogle af de sandsynligvis første udbrud af spansk syge blev konstateret blandt Første Verdenskrigs soldater i foråret 1918. De vilde ænder mængede sig ofte med tamænder, som siden blev slagtet og spist af ikke mindst skyttegravens beboere.

Først efter epidemierne af fugleinfluenza fra 1990'erne og frem er man blevet klar over, at sådanne mavebårne virus blandt fugle også kan inficere menneskelige lunger. Alternative teorier foreslår, at sygdommen opstod i Kina, men blev fragtet direkte ind i kampzonen via kinesiske gæstearbejdere, som under Første Verdenskrig blev sat til hårdt manuelt arbejde såsom at grave skyttegrave. En tredje teori finder patient zero, den allerførste inficerede, i Kansas i USA blandt soldater på vej til krigsscenen i Europa.

Hos langt de fleste forløb den spanske syge som enhver anden influenza, og efter nogle dages feber og almen elendighed var de raske igen. Men hos en vis andel af patienterne skiftede sygdommen radikalt karakter: Lungerne blev voldsomt angrebet, og de syge hev efter vejret med blåligtfarvede ansigter på grund af iltmangel. Først deres fingre og tæer og siden de øvrige ekstremiteter og så torsoen selv tonede langsomt over i sort som symptom på den manglende iltning, og til sidst døde de.

HVORDAN blev netop den spanske syge så effektiv en dræber? Krigen kan meget vel have givet sygdommen et perfekt springbræt.

Med store mængder af unge mænd stuvet tæt sammen i Første Verdenskrigs skyttegrave, som siden via troppetransporter og hjemsendelser spredte sig i alle retninger og ud til fjernere områder, fik epidemien hurtigt ben at gå på. Den bevægede sig hen over kloden i to store udbrud: det første i foråret 1918 og det næste og langt mere dødelige om efteråret.

I de områder, som allerede havde været ramt om foråret, havde mange udviklet immunitet, mens sygdommen til gengæld slog desto hårdere i hidtil uberørte egne og i isolerede landsbyer og befolkninger.

En femtedel af klodens befolkning blev smittet med influenzaen, men kun hos en langt mindre del skiftede sygdommen til sin dødelige form. I dag tyder meget på, at en udbredt gendefekt kan have haft betydning.

Når kroppen registrerer et virusangreb, udløses der normalt interferon; stoffet aktiverer de naturlige dræberceller og makrofager, der så går til angreb på virus.

I 2011 fandt man hos en pige angrebet af fugleinfluenza en gendefekt, som netop betød, at hun ikke producerede interferon, og man har siden påvist flere forskellige varianter af samme defekt. Manglen på interferon betyder, at kroppen i stedet griber til et andet forsvar: Der udløses store mængder af cytokiner, som skaber inflammation i vævet for at gøre livet umuligt for virus. Når cytokiner uophørligt angriber vævet i for eksempel lungerne, vil det ganske vist stoppe virus - men det vil også dræbe patienten i samme hug.

Den spanske syges ofre døde sandsynligvis af cytokinstorm, udløst af deres egne kroppe, og gravide kvinder var særligt sårbare som i tilfældet Sophie Freud. Hvis patienterne da ikke døde af de behandlinger, de blev udsat for. Der fandtes ikke - og findes stadig ikke - en effektiv medicin mod virus; i dag kan man til gengæld vaccinere og beskytte selv mennesker med den pågældende interferondefekt.

Men i 1918 forsøgte man sig med alt forhåndenværende: kinin, arsenik og kamfer, indisk ayurvedisk medicin, japansk traditionel kanpo-medicin og det kinesiske lægemiddel yin qiao san. Især de to første har sandsynligvis en del liv på samvittigheden sammen med følgesygdomme som lungebetændelse.

I dag kan vi utvivlsomt lære meget af, at den spanske syge havde så markant forskellig dødelighed i forskellige regioner og endda i forskellige kvarterer i samme by. Laura Spinney følger pandemien globalt, også i de lande, hvor man ikke har haft ressourcer til at opgøre dødstallet præcist eller medier til at rapportere om epidemien.

Danmark hørte til de lettest ramte med en dødelighed på kun 0,4 procent, mens især indfødte folk i afsides egne kunne opleve, at op til 85 procent af befolkningen blev udraderet.

Eftersom den spanske syge i særlig grad ramte unge mennesker i 20'erne, stod man ofte tilbage med flokke af forældreløse børn. Ikke overraskende ramte den også de fattigste og mest svagelige hårdest.

Da epidemien begyndte, var store dele af den globale befolkning allerede svækket af krig og konflikter, men selv i en by som Paris var det tydeligt, at den spanske syge høstede hårdest i visse befolkningslag. Den højeste dødelighed fandt man på de fine boulevarder, men det var ikke det bedre borgerskab, der primært holdt for: Det var tyndet, som boede i uopvarmede værelser på kvisten. I Rio hærgede den spanske syge i de fattige subúrbios, og i USA var det tydeligt, at indvandrere »af den italienske race« var hårdest ramt - dem, som var på bunden af samfundet - mens det i Indien var adivasis-stammen i Gujarat, som havde den største dødelighed. Forebyggelse kræver generel forbedring af leveforhold.

Det er intet under, at udviklingen af brede, moderne sundhedssystemer for alvor tog fart i 1920'erne. Den spanske syge var en sand vanære for datidens læger og hospitaler, som blot kunne se på, mens sygdommen bredte sig, og patienterne døde.

Den chokterapi gjorde meget for at skabe politisk opbakning til ihærdig bekæmpelse af infektionssygdomme og generel forbedring af folkesundheden. Først af alle kom Rusland, som allerede i 1920 indførte et generelt sundhedssystem for alle i byerne med Lenin som initiativtager. I 1925 var USA allerede langt med at lave ordentlig sundhedsstatistik, så man havde et grundlag for at lave sundhedspolitik.

Det var tydeligt, at de byer, som havde indført forbud mod forsamlinger eller måske påbudt, at man bar mundbind, havde klaret sig bedre.

GENERATIONEN født omkring 1918 viste sig siden at være mere svagelig end andre - hvilke tiltag kunne man have styrket denne generation, der som ganske unge endda blev kastet ud i endnu en krig? Væsentlige erfaringer begyndte at aftegne sig til det, som skulle blive til folkesundhedsvidenskaben.

Paradoksalt nok blev det altså den hidtil værste pandemi i verden, som udløste nye idealer for sundhed og med tiden grundlæggelsen af organisationer som WHO.

Men der også grund til at tro, at den spanske syge fik betydning for politik og magtforhold i den følgende periode, påviser Laura Spinney. Den tyske general Erich Ludendorff påstod ligefrem, at den spanske syge havde stjålet hans sejr, og sandt er det i hvert fald, at centralmagten stod stærkest i foråret 1918 i forhold til de allierede. Selvom soldaterne på begge sider af fronten blev ramt af influenzaen, tyder noget på, at denne »Blitzkatarrh« raserede værre i den tyske lejr.

Ernst Jünger berettede om, hvordan unge tyske soldater døde fra den ene dag til anden, mens den sorte røg af ligbrændingerne hang over lejren, som var den en heksekeddel.

Visse historikere mener, at betingelserne for freden var blevet fundamentalt anderledes, hvis ikke den amerikanske præsident Woodrow Wilson havde været stærkt svækket af den spanske syge, som sandsynligvis også var udløsende faktor for et mindre slagtilfælde.

Han var den eneste fortaler på allieret side for en moderat aftale, hvor Tyskland ikke blev pålagt store bodsbetalinger til de sejrige lande - samme betalinger, som siden tvang den tyske økonomi i knæ og skabte grobund for nazismen. Men udmattet af sygdom gik Wilson til sidst ind på de andre landes krav.

Siden fulgte så en ny forbitret verdenskrig.

PANDEMIENS spor i kulturen er vi først de seneste år begyndt at få øje på. Hvem ved, hvad kunstneren Egon Schiele ville have produceret, hvis han ikke var blevet offer for pandemien som 28-årig? Eller poeten Guillaume Apollinaire? Hvad hvis komponisten Bela Bartok ikke havde mistet en del af sin hørelse? Den ellers altid plagede Edvard Munch lavede sært nok op efter sin sygdom og havde en af sine mest produktive perioder, men langt flere blev ramt af depression og kronisk træthed.

Optegnelser fra sindssygehospitalet i Norge viser, at der i årene efter 1918 blev indskrevet langt flere patienter med mentale lidelser, som typisk optræder som bivirkninger af influenza. Sygdom blev et tema i litteraturen: I værker som Thomas Manns Troldomsbjerget eller Virginia Woolfs Mrs. Dalloway undersøgte forfatterne forfaldet og skrøbeligheden.

»Al interesse i sygdom og død er blot et andet udtryk for interesse for livet,« påstod Mann, men litteraturen fik samtidig en ny kant af absurditet hos Kafka,

Pirandello eller Becket. En tid, hvor store riger går under, revolutioner ruller, og pandemier slår millioner ihjel, gør noget ved de fleste, og da særligt følsomme kunstnere.

»At få feber som undersåt i Østrig-Ungarn og komme til sig selv igen som borger i et tjekkisk demokrati har både en komisk og en uhyggelig side,« som Reiner Stach skriver i sin biografi om Kafka.

Var selve modernismen, de nye stilarter og de mange opgør med gamle konventioner igennem 1920'erne også delvist udløst af den store fælles oplevelse af, at intet er sikkert, og at alt så hurtigt kan forgå? Nye udsigter er endnu blot ved at åbne sig i udforskningen af tiden, der var så fuld af død.

- Her ses det sidste maleri, som den østrigske kunstmaler Egon Schiele nåede at lave, inden han døde af Den Spanske Syge. Han har malet sig selv sammen med sin familie.
- Sygesenge 1918 på amerikansk base ved Aix-les-Bains i Frankrig under Første Verdenskrig.
- Amerikansk Røde Kors-sygeplejerske, 1918.
- Ambulancer parat til at hente de syge 1918, St. Louis, USA. FOTO: SCIENCE PHOTO LIBRARY
- FOTO: PHOTO RESEARCHERS/SCANPIX Farvelagt elektron-mikrograf af den oprindelige H1N1-virus fra 1918.

Alt materiale i Infomedia er ophavsretligt beskyttet.

Kunden må ikke sælge, videregive, distribuere, gengive eller mangfoldiggøre materiale fra Infomedia uden særlig og skriftlig aftale med Infomedia. Overført (downloadet) materiale skal slettes efter anvendelsen og må ikke indlægges i informations-genfindingsystemer, som for eksempel elektroniske postsystemer, databaser, fælles netværk eller lignende.

Videreformidling

Kunden må foretage videreformidling (ved videreformidling forstås kopiering, distribution via elektronisk post, tilrådighedsstillelse i databaser, på netværk eller lignende) af modtagne overskrift- og indledningsformater inden for kundens egen virksomhed. Al anden videreformidling af materiale fra Infomedia skal aftales skriftligt med Infomedia.

